

AUTIZM SINDROMI MAVJUD BO'LGAN BOLALAR RIVOJLANISHIDA MUSIQANING AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7503948>

ELSEVIER

Asadullayeva Mastura Abduvahabovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Musiqqa ta'limi kafedrasini o'qituvchisi

Abstract: Ushbu maqolada autizm sindromli bolalarni musiqa yordamida rivojlantirish usullari ko'rib chiqilgan. Autizm sindromli bolalarni aqliy va ijodiy rivojlanishlarida musiqa faoliyatlaridan unumli foydalanishning samarasi juda yuqori bo'lib, bu turdagi bolalar kayfiyatlarini, harakatlar tizimini boshqara olishlariga erishish juda muhim hisoblanadi. Maqolada bolalarning imkoniyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda ularni rivojlantirish yo'llari batafsil yoritilgan. Barchamiz - ota-ona sifatida, o'qituvchi sifatida bolalarning aqli, sog'lom, chiroyli, iste'dodli, bilimli va baxtli bo'lishlari uchun mas'ulmiz.

Keywords: Autizm, musiqa terapiya, vokal, musiqiy ritmik harakatlar, kuylash, psixoterapevtik, instrumental, improvizatsiya.

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

Received: 03-01-2023

Accepted: 04-01-2023

Published: 22-01-2023

Bolaning aqliy rivojlanishi yuzasida so'z borganda, biz ko'pincha autizm kasalligi haqida eshitamiz. Autizm-bu miya faoliyatining buzilishi bilan bog'liq bo'lgan ruhiy kasallik. Autizmli bolalar boshqalarga e'tibor berishni yoqtirmaydilar va go'yo o'z dunyosida yashaydilar. Ular yangi narsalarni o'rganishga, tanishishga, his-tuyg'ularini baham ko'rishga intilmaydilar. Ko'pincha bunday bolalar aloqa va ijtimoiy moslashishda muammolarga duch kelishadi, ularni hech narsa qiziqitirmaydi. Ushbu belgilarning barchasi uch yoshgacha namoyon bo'ladi. Statistika ma'lumotlariga ko'ra, autizm 10 000 dan 2-4 bolada uchraydi. O'g'il bolalar bu kasallikka moyil bo'lib, qizlarga qaraganda uch baravar ko'proq chalinadilar. Bolalarda autizmni davolash mumkinmi? Bugungi kunga kelib, bu savol nafaqat farzandida ushbu kasallikka duch kelgan ota-onalar uchun, balki mutaxassislar uchun ham ochiq qolmoqda.

Autizm uchun samarali davo yoki davolash usuli hali topilmagan. Ammo bolalarga u yoki bu darajada yordam beradigan usullar ma'lum. Ushbu usullarni bir vaqtning o'zida qo'llash bilan katta natijalarga erishishimiz mumkin.

Autizmli bolalar uchun musiqiy terapiya texnikasi. Ma'lumki, musiqiy terapiya-bu musiqaning inson psixologik holatini davolovchi ta'sirga asoslangan psixoterapevtik yo'nalish. Rus psixologi S. L. Rubinshteyn musiqaning paydo bo'lishini tabiatda hamma narsa ma'lum ichki ritmlarga bo'ysunishi va faqat inson psixikasi tartibsiz ekanligi bilan izohladi. Shu ma'noda, musiqa insonni o'zidagi ritm va uyg'unlikka ruhiy jihatdan sozlanishiga yordam

beradi. Musiqa terapiyasi interaktiv musiqiy faoliyatdan foydalanadigan terapiya shaklidir. Ushbu musiqiy terapiya usullari har qanday yoshdagi va har qanday mahorat darajasidagi har bir kishi uchun ijtimoiy va muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Musiqa terapiyasi tarixiga nazar tashlasak, 1900-yillarning boshlarida u birinchi marta Qo'shma Shtatlarda qo'shimcha ehtiyoji bo'lgan bolalar uchun ishlatilganligini ko'rishimiz mumkin. Keyinchalik 50-60-yillarda terapiya Buyuk Britaniyada tez-tez qo'llanila boshlandi.

Biz musiqiy terapiyadan turli xil ruhiy kasalliklarni davolashda, kundalik nevrozlar, psixiatriya kasalliklarda moslashuvning og'ir shakllarida – shifokorlar bemorlarning kayfiyati buzilishi kabi holatlarga duch kelganlarida va ma'lum bir kasallikka qarshi kurashishda ularning ichki kuchlarini saqlab qolish zarur bo'lgan holatlarda keng foydalanamiz. Musiqiy terapiyani qo'llashning ta'siri avval quyidagilarda ko'rinadi:

- hissiy holatni tartibga solish;
- psixologik hamda ijtimoiy jarayon tajribalariga kirish imkoniyatini oshirish;
- hissiy ifoda etishning yangi vositalaridan foydalanish;
- muloqot qobiliyatlari asoslarini yaratish;
- ijodiy tasavvur va ijodkorlikni rivojlantirish;
- o'zini namoyon qilish va rivojlantirishga ko'maklashish;
- bemorlarga yangi munosabatlar va ko'rsatmalarni o'zlashtirish imkoniyatlarini yengillashtirish;

Klassik musiqa tinglash yordamida miyani stimulyatsiya qilish, asab hujayralari orasidagi aloqalarni faollashtirish isbotlangan. Autistik rivojlanishning ma'lum bir turi mavjud bo'lgan bolalar uchun musiqiy terapiyadan foydalanish bir necha omillarga bog'liq. Ma'lumki, bolalikdan autizm sindromi mavjud bo'lgan bolalar musiqaga alohida ishtiyoq bilan qarashadi. Autizm bilan og'riq bolalarning hissiy zaifligini hisobga olishdan tashqari, ular bilan darslarda musiqadan foydalanishning maqsadga muvofiqligi quyidagilar bilan bog'liq:

1) Ma'lumki, autizmli bolalarning asosiy muammolaridan biri-bu undagi e'tiborning yetishmasligi natijasida o'zaro munosabatlarni o'rnatishdagi qiyinchiliklar. Maxsus tanlangan musiqa asari diqqatni tortadi va autizmli bolaning idrok etish jarayonining nisbiy barqarorligini tashkil qiladi;

2) Autistlarning odamlarga qaraganda ob'ektlarga ko'proq bog'langanligini hisobga olib, ular bilan bilvosita, masalan, musiqa asboblari orqali muloqot o'rnatish samarali ta'sirga ega bo'ladi. Bundan tashqari, zamonaviy musiqa terapiyasida qo'llaniladigan usullar, rivojlanishning autistik turi bo'lgan bolalarning dolzarb muammolariga tegishli. Shunday qilib, zamonaviy musiqa

terapiyasi usullarini terapevtik ta'sir mezoniga ko'ra tasniflashda quyidagilar qayd etilgan:

1. Atrofdagi voqea-hodisalarga nisbatan ta'sirchanlikni kuchaytirishga qaratilgan usullar, shuningdek, hissiy faollashtirish;
2. xulq-atvor terapiyasi doirasida qo'llaniladigan o'qitish usullari;
3. dam olishni tartibga solish usullari;
4. muloqotga kirishish usullari;
5. instrumental, vokal, vositalar improvizatsiyasi ko'rinishidagi ijodiy usullar;

Autizimli bolalar uchun musiqa terapiyasi ularga hayotda duch keladigan ijtimoiy o'zaro ta'sir va muloqotdagi qiyinchiliklarni yengish imkonini berish uchun ishlab chiqilgan. Musiqa terapiyasi hissiy muammolar, idrok va vosita qobiliyatlari nuqtai nazaridan ham foydali bo'lishi mumkin.

Musiqa terapiyasi ko'plab sohalarda ma'lum ko'nikmalarni takomillashtirish orqali autizimli shaxslarda o'ziga ishonch va o'zini -o'zi kuzatish imkonini beradi.

Musiqa har doim insonga, hatto autizm tashxisi qo'yilgan shaxslar- ayniqsa bolalarga terapevtik ta'sir ko'rsatgan. Uning tinchlantiruvchi ta'siri tibbiyot sohasida samarali yo'lga qo'yilgan bo'lib, ularning jamiyatga integratsiyalashuvini yengillashtirishga yordam beradi. Musiqa ko'pincha og'zaki muloqot ko'nikmalarini o'rganayotganda qo'shimcha tadbir sifatida ishlatiladi, chunki u autizimli bolalar uchun o'zlarini ifoda etishning ijodiy usuli hisoblanadi.

Ijodiy yondashuv ba'zida autizimli ota-onalar va ularning farzandlari o'rtasidagi yaqinlikni oshirish uchun juda muhim bo'lishi mumkin. Shuningdek, autizm spektridagi bolalar musiqiy ohanglarga juda sezgirliklari yordamida ulardan kerakli savollarga javob reaksiyalarini kuchaytirish uchun foydalanish mumkin. Autizimli bolalarda hozirjavoblikni rivojlantirish maqsadida tadqiqot o'tkazilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, autizimli bolalar musiqa darslarida odatdagidan ko'ra tez-tez javob berishadi. Musiqa ularni nafaqat tez-tez javob berishga undaydi, balki o'z fikrlarini ifoda etish jarayonidan zavqlanishlariga yordam beradi.

Turli xil musiqiy asboblardan o'rtasidagi bosqichma-bosqich muvofiqlashtirish oddiy odamlarning kundalik hayotida his-tuyg'ularini qanday muvofiqlashtirishidan farq qilmaydi. Aynan shu narsa autizimli bolaga qiyin bo'ladi, shuning uchun musiqa orqali o'rganish asta-sekin ularga kognitiv muvofiqlashtirish ko'nikmalarini tushunishga va yaxshilashga yordam beradi.

Musiqiy cholg'u asboblarda ijroga o'rgatish. Bu usul keng tarqalgan usullaridan biri bo'lib, autizimli bolalarning musiqiy improvizatsiya bilan shug'ullanishiga imkon beradi. Bunda terapevt asbobdan qanday foydalanishni ko'rsatadi, so'ngra autizimli bolalarga cholg'u asboblarini o'zlari yoqtirgan tarzda ijro qilishlariga ruxsat beradi. Improvizatsiyada xatolik yo'qligi sababli, terapevtlar

musiqa asbobi orqali o'zlarini ifoda etishga bo'lgan ishonchni doimiy ravishda rag'batlantirishlari va mustahkamlashlari mumkin.

Musiqani terapiyada qo'llashning yana bir usuli - ularga oddiy qo'shiqlarni yodlash va takrorlash imkonini berishdir, ular bu vazifani so'zlashishdan ko'ra osonroq o'zlashtirishlari mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, oddiy klassik kuylar autizimli bolalarni tinchlantirishda yaxshi ta'sir ko'rsatadi va oxir-oqibat, ularni kundalik hayotlarida fonda ijro etish orqali ular o'zlarining kayfiyatlari va temperamentlarini nazorat qilishda mukammallikka erishadilar.

Har bir bola mashg'ulotlardan oldin va mashg'ulotlar davomida musiqa terapevti tomonidan diqqat bilan kuzatiladi. Ovozga nisbatan sezgirligi yuqori bo'lgan ba'zi bolalar musiqa terapiyasidan foyda ko'rmasligi mumkin. Biroq, agar bola musiqa oldida yig'lab yuborsa yoki xafa bo'lib tuyulsa ham, bu musiqa terapiyasi foyda bermadi degani emas. Musiqiy terapevt buni doimiy kuzatishi orqali aniqlashi mumkin. Ba'zida bolaning yig'lashi musiqaga ohangdor tarzda aks-sado berishi va uni "eshitishini" his qilishi mumkin. Shu sababli u sog'lom bolaga nisbatan boshqacha javob bera boshlaydi.

Autizimli bolalar uchun musiqaning ko'plab afzalliklari borligini tasdiqlovchi bir qancha tadqiqotlar mavjud. Autizimli odamlar nutqiy muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishda orqada bo'lsalar-da, ular autizmi bo'lmagan odamlardan ko'ra yaxshiroq tushunishlari mumkin.

Autizm bolalarga turli darajada ta'sir qilishi mumkin bo'lsa-da, musiqa terapiyasi autizmning butun spektrida doimiy ravishda foydalidir.

Aniqroq qilib aytadigan bo'lsak, autizimli bolalar ohangni tanib olish, kuylarni yodlash va his-tuyg'ularni musiqiy asarlarga solishtirish qobiliyatiga ega. Ba'zi hollarda ular to'liq jummalarni gapirishdan oldin fortepianoda ijro etishni yaxshi o'zlashtira olganlar.

Musiqa - bu uzoq davom etadigan musiqa terapiyasi seanslari davomida ijobiy xulq-atvorni o'zgartirishi mumkin bo'lgan qiziqarli va yoqimli mashg'ulot. O'yin o'rganishning turli shakllari singari, autizimli bolalar uchun musiqa terapiyasi ham juda qiziqarli jarayon hisoblanadi. Ota-onalar uchun autistik farzandlari bilan bog'lanish va muloqot qilishning juda samarali usulidir. Eng muhimi, musiqa qiziqarli hamda zavq bag'ishlovchi ajoyib vosita!

Har doim yodda tutish kerak-ki, izchillik asosiy tamoyil bo'lib, har qanday muayyan terapiya, shu jumladan musiqa terapiyasida ham qat'iyatlilikni talab etadi. Shundagina ko'zlangan natijalarga erishish samarali bo'lishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. M.Asadullayeva.Imkoniyati cheklangan bolalarning umumiy rivojlanishida musiqaning ahamiyati. Academic Research in Educational Sciences,3(9), 361-365.
2. M.Asadullayeva.Maktab yoshidagi bolalarda ovoz rejimi va gigiyenasi. "Maktab va hayot"
3. M.Asadullayeva .Musiq va musiqiy ritmik harakatlar yordamida davolashning qisqacha tarixi. Research and publicational(respublika ilmiy -uslubiy jurnal)
4. M.Asadullayeva .Hasanxo'ja Nisoriyning musiq san'atiga doir qarashlari.. Гармонично развитое поколение-условие стабильного развития Республики Узбекистан.Тошкент-2020 №9
5. M.Asadullayeva. Inklyuziv ta'limda musiq terapiya. Science and education scientific journal.
6. M.Asadullayeva,Sh.Mahkamova. Pedagogik ta'limning innovatsion klasteri musiq madaniyati darslarida. Academic Research in Educational Sciences, 2(12), 477-482.
7. https://www.pedopyt.ru/conference_notes/110
- 8.<https://harkla.co/blogs/special-needs/music-therapy-for-autism>
9. <https://www.2099.ru/2011/11/03/detskijj-autizm-i-muzyka/>
- 10.Sh.R.Mahkamova.O'quvchilar tarbiyasida musiq fanining tutgan o'ri. Scientific progress, 2021
- 11.Sh.R.Mahkamova. Musiq san'ati boshqaruvida innavatsion texnologiya. Ta'lim fidoiylari 2021, issue 9. sentabr 1-5pp
12. Sh.R.Mahkamova Imkoniyati cheklangan bolalar va har tomonlama yetuk avlodni tarbiyalashda musiqaning o'ri. Maktab va hayot.Maxsus son №1 22-24pp